

32.58%, r. 1922 40.47% celkového exportu), avšak tyto státy průmyslové mají především zájem o naše suroviny a částečně i polotovary, jen výjimkou o tovary (na př. do Velké Británie vyvážíme hlavně cukr, dříví a ovoce). Značně vzrostl náš vývoz do Německa, zvl. vývoz uhlí a železa, v roce 1923 následkem t. zv. rurské konjunktury (obsazení Poruří, nejprůmyslovějšího obvodu Německa, Francií pro zajištění válečných reparací). Vůbec je dosud přímý export, t. j. prováděný našimi příslušníky z tuzemska, dosud jen v slibných počátcích (některé poválečné případy přímého exportu měly ráz konjunkturální a skončily nešťastně), zato je veliký export nepřímý, prováděný hlavně Hamburkem, Vídní a Londýnem — povážlivý, protože cizozemec vždy raději podporuje export průmyslu státu vlastního než cizího, avšak nepostrádatelný, pokud nemáme vlastních obchodních styků a známostí zahraničních, obchodnické rutiny atd.

Pokud se týče d o v o z u, převažuje okrouhle 45% náš import ze států západních — zejm. podíl Německa v hodnotě našeho dovozu stoupl v l. 1921—1923 z 26.13% na 40.8% a daleko největší jeho část sestává z výrobků průmyslových, soutěžících s naším vlastním průmyslem —, ze států nástupnických přivážíme něco přes pětinu celkového importu, velmi značný je dovoz surovin i potravin ze zámoří, zvl. ze Severní Ameriky a Kanady (r. 1922 22.34%).

§ 51. Politika koloniální.

I. Kolonisační rozumíme v obchodní politice usazení se národa nebo jeho částí mimo jeho původní sídla, pokud mezi novými sídly a zemí mateřskou trvá spojitost právní a hospodářská. Záměrné založení nových sídel v domácím, vnitřním obvodu kolonizujícího národa, jako tvoření nových selských usedlostí na rozparcelované půdě latifundií nebo na plochách nově v kulturu vzatých, zoveme vnitřní kolonisační, která se posuzuje se zcela jiných hledisek národohospodářských i politických. Zhusta se k pojmu kolonisační vyhledává, aby osídleny byly obvody odlehlé, dosud neosazené nebo necivilisované, nebo alespoň aby přičleněny byly k mateřské zemi obvody kulturně níže stojící (nebylo na př. kolonisační zabrání Alsaska-Lotrinska Německem po válce z r. 1871, ani usazování sedláků selskou bankou na evropské půdě v Rusku, ale již na př. současné osidlování Sibíře).

Podnětem k podnikům kolonizačním bývaly dobrodružný duch, nadbytek síly populační a kapitálové, podnikavost nebo i politické události, avšak i hospodářská tíseň a proletářské přelidnění země mateřské.

V starém a středním věku bývaly kolonie zakládány především, aby se přebytku obyvatelstva v tuzemsku zjednal prostor k osazení. Tak Foiničané, nejstarší to koloniální mocnost, založili Karthagínu a jiné osady středomořské, Řekové — kolonizační národ prvního řádu — utvořili z jižní Itálie Velké Řecko a otevřeli vůbec helénské kultuře a tím prostředně i moderní civilizaci velký díl pobřeží moře středozemního, Římané téměř po tisíciletí posunovali své osady, opřené zprvu především o živly vojenské, znenáhla přes vždy rozsáhlejší území v Evropě a pak též Asii i Africe, v středověku pronikli Němci kolonizačně do slovanského východního Polabí (zvl. řád německých rytířů kolonisoval v Prusku s mečem v ruce), v novější době Rusové přes celou Sibiř, Angličané v Severní Americe, jižní Africe i Australii, Spojené státy v 19. stol. na západ až k Tichému oceánu.

Osady mohou však též býti zakládány, aby zajistily tuzemskému obchodu v území cizího národa opěrné body, které bývají potom arci východiskem politického panství nad touto cizí zemí (tak v starém věku kolonie Foiničanů a Karthaginců v moři středozemním, Řeků v Černém moři, v středním věku kolonie italských měst v Levantě, novověké osady anglické, francouzské, německé).

Dle toho člení se též kolonie v stanice obranné, stanice (faktorie) obchodní, kolonie k zalidnění a k využitkování. Hodí-li se kolonie k osazení plemenem bílým (Severní Amerika, Austrálie) či pouze barevným (tropické pásmo), rozlišují se druhy osady rolnické a plantážnické.

Podnikateli kolonizačními mohou býti podnikaví nebo dobrodružní jednotlivci (dobyvatelé španělští a portugalské na počátku nového věku) nebo dílem kapitalistické, dílem lidumilné společnosti k převádění osadníků do určitého území koloniálního nebo k provozování hospodářských podniků v koloniích, často státem privilegované nebo dokonce monopolisované nebo konečně stát. Z kolonizačních společností nejdůležitější a nejmocnější byla anglická společnost východoindická r. 1600 založená, které udělena později i civilní pravomoc soudní, vojenská moc i právo vésti válku a která — po obmezení svých ob-

chodních výsad — přestala teprv r. 1858 přechodem suverenity nad Indií na korunu anglickou, dále též východoindické společnosti holandská v l. 1602—1795, francouzská v l. 1664—1770, švédská v l. 1731—1816, novější východoafrické společnosti britská a německá a j., ze států kolonizačních na předním místě stojí Anglie, pak Francie, Itálie a j., před válkou i Německo.

Co do správy bývaly kolonie buď vůbec spravovány úředníky země mateřské a dle rozkazů její vlády (britská Východní Indie) nebo jim byla poskytnuta částečná či úplná autonomie (Kanada, britská jižní Afrika, Austrálie) nebo šlo o t. zv. protektorát s různým dle poměrů dosahem. Světová válka i zde způsobila částečně mocné proměny.

II. Obchodní politika od starověku až do dob merkantilismu spatřovala v získání území politicky závislých jeden z nejpřednějších svých úkolů. Po tisíciletí byly zámořské osady příliš výlučně pokládány za předmět vykořisťování zemí mateřskou. Dle zásad merkantilismu měly kolonie výhradně od mateřské země brátí tovary a dodávat jí suroviny a drahokovy; proto zamezována v nich všemožně výroba průmyslová a dopuštěno jen zpracování domácích surovin pro domácí potřebu, vnější obchod dovolován pouze s mateřskou zemí a jen skrze její lodí a obchodní společností, správu kolonií vedli draze placení úředníci mateřského státu nebo obchodních společností jim privilegovaných, koloniím ukládány veliké dávky. Nejostřejším výrazem této tendence byla anglická navigační akta (r. 1650), dle které všechno zboží z Asie, Afriky a Ameriky smělo býtí do Anglie přiváženo jen po lodích anglických (od r. 1696 nesměly kolonie vésti obchod ani se Skotskem a Irskem).

Někdy kolonie sloužily jen k těžení drahokovů pro státní pokladnu nebo k deportaci zločinců (Španělsko, Portugalsko, Anglie, Francie, Rusko).

Proti těmto vykořisťovacím principům, jež vedly koncem 18. a počátkem 19. stol. k odtržení četných osad od mateřských států evropských (r. 1776 Spojené státy americké), obracel se pod vlivem osvícenské filosofie z konce 18. stol. fysiokratism a liberalism, ba hospodářský liberalismus nebyl vůbec nakloněn koloniím, jelikož jejich založení, podporování a hlavně udržení způsobuje prý zemi mateřské neplodné výdaje, kolonie bývají příčinou válek a snahami po přednostním postavení mateřské země v koloniích a naopak jsou v rozporu s všeobecným principem tržební svobody.

Snahy po získání nových osad odmítány jakožto zastaralé a s novodobými poměry neslučitelné. Cobden, Bright, Mac Culloch, J. St. Mill, J. C. Th. Rogers a jiní vynikající stoupenci školy individualistické prohlašovali starobyrou koloniální politiku za přežitou, státník Gladstone předpokládal blízký zánik vši koloniální politiky; přátelské vztahy jsou prý trvale zajištěny nikoliv příkazy koloniálního úřadu, nýbrž mlčenlivou náklonností a morálními i sociálními sympatiemi, jaké se mohou vyvinouti a trvati jen mezi státy svobodnými a pokročilými. Teprv r. 1822 Anglie prohlásila obchod se svými koloniemi za svobodný, Francie teprv r. 1861.

Po desítiletích jakési »koloniální únavy« v druhé třetině 19. století nastalo od let 1870. nové závodění evropských států — také Německa, kde Bismarck dříve dlouho odmítal podněty k nabytí koloniální državy pro Německo, a Itálie — a s nimi též Americké Unie a Japonska o rozdělení světa. V Africe, která se po potlačení obchodu s otroky zprvu jevila bezcennou, objevy nových ložisk zlatých a diamantových přivedly obchod i kolonizaci k mocnému rozmachu; Egypt stal se otevřením suezského průplavu znovu ohniskem světové dopravy; tropická Afrika dávala půdu pro výnosné pěstění kakaa, kávy, bavlny, tabáku a kaučuku a rostla poptávka po drahocenných dřevcích, kožích a peří africkém. Podobně bylo s dlouho zanedbávanými ostrovy moře jižního a od projektu a otevření průplavu panamského usilováno o obchodní a uhelné stanice na ostrovech tichého oceánu.

S nabýváním nových kolonií zdokonaluje se souběžně zpravidla i koloniální politika a péče států mateřských. Mění se následkem vzrůstu evropského obyvatelstva a obecné úrovně hospodářské i vzdělanostní v koloniích i správní principy i vykořisťovací politika ohledně kolonií. Dřívější systém znal jen rychlé obohacení, násilí, loupež a monopol, otročí práce amerických Indiánů, a když títo byli záhy skoro vyhubeni, afrických černochů, kteří již od první třetiny 16. stol. do Ameriky byli vyváženi (v 18. stol. přes 100.000 ročně, třikrát více jich zahynulo při honbách a námořní přepravě), v zlatých rýžovištích, plantážích cukrové třtiny, bavlny, kávy a koření — teprv r. 1833 Anglie první v svých koloniích zrušila otroctví, ostatní státy následovaly teprv mnohem později. Moderní soustava koloniální pečuje o hospodářský rozvoj kolonií, o trvalé zdroje důchodů z nich, o zřizování výnosných podniků a jejich financování, o obchod a komu-

nikace. Protože je však k této nyní kapitalistické soustavě vykořisťování kolonií potřebí velkých investic a dlouhého vývoje, než se v koloniích vytvoří hojné, koupěschopné obyvatelstvo, bývá dosud i obchod nových států koloniálních s vlastními osadami pravidelně skrovný (Německo mělo s Anglií 20krát větší obchod než se všemi svými osadami.) Osadám poskytuje se značná míra správní i hospodářské samostatnosti, tržební poměry upravují se na podkladě oboustranných výhod (diferenční celní sazby mezi Anglií a Kanadou i Novým Zélandem), organizuje se vystěhovalectví mužů (i žen pro osadníky, aby se nesměšovali s domorodým obyvatelstvem), pečuje se o zřizování poboček obchodních a bankovních, o námořní plavbu a telegrafní spojení, zakládají se školy pro vzdělání kolonistů, kupců a farmářů (v Německu r. 1899 Wilhelmshof u Kasselu), zřizují se koloniální rady jako znalecké orgány při nejvyšších koloniálních úřadech atd. Finančně byly zámořské kolonie pro většinu mateřských zemí evropských (také Francií a Německo) pasivní. Okupace Alžíru stála Francií 5 miliard fr., tolikéž asi stála Anglií válka burská; velice nákladné byly též francouzská výprava do Tonkinu a italská válka s Habeší, takže byly kolonie mnohdy nazývány přepychovým výdajem, jaký si jen bohaté státy mohou dovolit, a bývaly leckde činěny návrhy, aby se mateřská země svých osad přímo vzdala. Výhody kolonií bývaly doposud většinou jen zaopatření vojáků a úředníků, ukojení nároků ctižádostí, usnadněné prosazení vojenských a námořních požadavků v parlamentech.

Dnes pokládá se za cíl politiky koloniální především zjednatí a zabezpečití tuzemské průmyslové výrobě nová odbytiště tovarů a (nyní především) nákupní prameny surovin a potravin, a dále

zjednatí přebytku tuzemského obyvatelstva i kapitálu možnost produktivně a výhodněji než v zemi mateřské se uplatnití hospodářským podnikáním, aniž by tyto pracovní síly a kapitály byly trvale zemi domácí odcizeny.

§ 52. Dějiny novější koloniální politiky.

I. V koloniální državě evropských států nastaly historickým vývojem nesmírné přesuny. Státy evropského jihozápadu, které objevitelskými a dobytelskými výpravami svých příslušníků od počátku nového věku byly zakladateli obrovských osadních říší v Americe, Asii i Africe, ustoupily časem úplně do pozadí.